

Posudek na disertační práci

Tomáš Boukal, „On The Land“. Původní obyvatelstvo severu z pohledu ekologické antropologie. Prah 2007, 299 s., foto a mapky v textu.

Rozsahem úctyhodná práce Tomáše Boukala zúročuje autorův dlouhodobý zájem o „národy severu“, který trvá už od práce diplomové. Předchozí orientaci na severské ruské regiony ve fázi přípravy rigorózní práce doplnil studiem etnik žijícím v podobném ekosystému v Kanadě. Součástí příprav byly i vlastní etnologické pobyty v tomto prostředí, což autorovi umožňuje bohatou odbornou literaturu doplňovat vlastními postřehy a zkušenostmi.

Odborná literatur k těmto národům je skutečně velmi pestrá, jak starší tak nejnovější a stále se doplňuje novými výzkumy. Např. sledováním severních národů Ruska se intenzivně zabývají mnohá tamější pracoviště, včetně regionálních muzeí, na prvním místě však je třeba jmenovat katedru etnografie PSU, kde se na longitudinálním výzkumu pod vedením prof. Kozmina a dr. Semjonova podílejí i posluchači etnografie, antropologie a příbuzných oborů. Jestliže se do tohoto klimaticky náročného prostředí vydá český posluchač a s úspěchem zvládne mnohé těžkosti pobytu v tomto terénu, je to nutné nejen uvítat, ale i velmi vysoce ocenit.

Tomáš Boukal v průběhu studia severských národů hledal metodologii, která by byla určitým vodítkem pro zpracování etnik žijících ve specifických přírodních podmínkách, geograficky přitom velmi vzdálených, které však spojuje právě podobnost těchto podmínek a pak další velmi významný faktor: razantní zásah do krajiny a sídelní oikumeny v důsledku rozvoje těžby důležitých surovin, nafty a plynu. Proto velmi vhodným východiskem pro toto studium je ekologický aspekt a zvolené autorovo zaměření v duchu ekologické antropologie je zcela přirozené a přímo se nabízí.

Cíle práce jsou jen letmo naznačeny v úvodu, kde autor píše, že „Ve své práci se snažím o zachycení vybraných subarktických skupin původních obyvatel, lovců, rybařů a pastevců sobů, s využitím některých prvků sociální antropologie“. Na jiném místě je doplněno, že cílem je „navrhnout možnosti analýzy vztahu skupin původního obyvatelstva severozápadní Sibíře a jejich prostředí jako krajinného systému“ (s.9)

Rigorózní práce je přehledně rozčleněna do šesti kapitol. První kapitola „Ekologická antropologie“, 2. a 3 kapitola jsou obsahově nejrozsáhlejší, metodicky velmi podobné, obsahují etnografické popisy etnik Dené na severozápadu Kanady a Mansů na Sibíři, velmi zajímavá 4. kapitola „Adaptace lesních Něnců na podmínky těžby ropy a zemního plynu“ řeší vztah kultury a ekonomických přeměn a 5. kapitola Příroda a lidé v představách severních etnik se zaměřuje na náboženské představy sibiřských lovců, 6 kapitola chce pojednávat o možnosti plánování při utváření ekologické krajinné stability.

I. Kapitola s názvem „Ekonomická antropologie?“, sumarizuje hlavní etapy vývoje této antropologické subdisciplíny na základě americké literatury. Mohlo by se zdát, že výběr literatury je poněkud jednostranný, progresivní je toto badání např. i v Německu nebo ve Francii, vzhledem k autorovu výzkumu v severoamerickém regionu je však tento výběr pochopitelný.

Po rozboru studia ekologické antropologie se ihned přechází k druhé kapitole s názvem DEH CHO. V úvodu se prozrazuje, že půjde o popis jedné skupiny Dené (Slavey) žijící v povodí řeky MacKenzie, jak se autorovi jevil z pohledu projíždějící na kánoji touto řekou. Prozrazují se též základní termíny, které jsou klíčem k porozumění práce a to skupiny žijící „on the

land“, a využívající své žité prostředí „land use“, podrobně se však nespécifikují. A naznačuje se další, zřejmě podstatný cíl, zjistit jak se místní skupiny vyrovnávají s těžařskými společnostmi. (s. 39). Následuje velmi pečlivý a podrobný popis příslušníků Athabaské jazykové rodiny, kteří patří do skupiny Dené. Jsme seznámeni s geografickým rozmístěním skupin (Chipewyan, Slavey, Dogrib, tzv. Bearlake Indians, Hare, Mountain Indians), základními tradičními formami subsistence (lov losů, sobů a karibů, doplněný rybolovem). Statistické údaje potvrzují, že jde o skupiny velmi nepočetné, čítající své počty řadově jednotkách tisíců. Zmíněn je příchod evropských obchodníků ve 2. polovině 17. století, vztahy mezi nimi a původním obyvatelstvem vymezeny v dohodách. Jsou probírány důležité smlouvy a jejich interpretace oběma stranami až do vyústění emancipačního úsilí v 60. letech v indiánském aktivismu, který přinesl nové právní poměry v následujících desetiletích.

Podkapitola 2.4. Dene 2004 je jakýsi cestovní denník, popisující kraj, události lidí, s nimiž se autor setkal v zemi Dene. Je zakončena klíčovou podkapitolou 2.3.12. „On the Land“, která shrnuje některá data o změnách a současném stavu kulturní adaptace různých skupin a lokalit Dené, hlavně ta, které se týkají ekonomické činnosti resp. podílu lovu na obživě. Ale hlavní myšlenkou kapitoly je prezentovat projekt monitoringu vlivu lidské činnosti na životní prostředí a jeho prognózu, který na celém severozápadním teritoriu Kanady nese název The Northwest Territories Cumulative Impact Monitoring Program (NWT CIMP). Ilustrován je tento projekt na mapování možného ekonomického dopadu ve Ford Liardu a okolí. (kap. 2.3.11.2, s. 125 a n.). Tomáš Boukal je tímto projektem silně inspirován a silně poznamenal celou jeho práci.

Kapitola 3.. Mansové sleduje toto etnikum z lokálního hlediska. Kapitola od počátku je jednoznačně založena na autorově etnografickém výzkumu, z něhož zápisky prokládá charakteristikou etnika resp. jeho teritoriálních skupin a určitých sledovaných jevů, zejména míru tradičního hospodářství a pronikání těžebního a dřevozpracujícího průmyslu. Tato kapitola je poměrně přehledná, na rozdíl od předchozí sice téměř nepracuje s literaturou, ale určitá rovnováha prezentace zážitků z vlastních zápisů a etnografických deskripcí v rámci přehledných teritoriálních celků ji činí čtivou. V závěru autor, tak jako v předchozí kapitole, nepředkládá určité zobecnění nebo shrnutí svých poznatků a nečekaně přechází k nové kapitole, označené jako 2., ale zřejmě se myslela kapitola 4. s názvem „Adaptace lesních Něnců na podmínky těžby ropy a zemního plynu.“ Autor vychází z návratného výzkumu u německé skupiny Pjan Chasava, kde sledoval právě vztah místního obyvatelstva k rozvoji těžebního průmyslu, v tomto případě ropy a nové formy vztahu k půdě místního obyvatelstva prostřednictvím ekonomických smluv od počátku 90. let. Rozebírá aktivity těžařské společnosti Sibněftu. Při jeho kulturní a společenské podpoře.

Jako appendix působí kapitola 5. s názvem Příroda a lidé v představách severských etnik. Je to popis tradičních náboženských představ. Lze mít pochybnosti o vhodnosti zařazení této kapitoly, která má souvislost s řešeným tématem jen velmi vzdálenou, ekologické téma rozhodně neřeší, spíše odbíhá k tématu vysloveně kulturologickému.

Poslední kapitola 6. s názvem „Plánovat?“ chce být završením studie, jejímž cílem mělo být (dle s. 263) navržení metod etnoekologického mapování severozáp. Sibíře, které by bylo nástrojem při plánování utváření systému ekologické stability. Tato kapitola se vrací k některým základním pojmům a metodám z oboru ekologie a etnoekologie, připomíná časté rozpory mezi nativními ekologickými představami a představami, které přicházejí

z „vnějšího“ společenského a kulturního systému. Spíše ovšem než-li o Sibiři se tu mluví obecně o těchto metodologických problémech za použití také české ekologické literatury.

Závěrečné hodnocení:

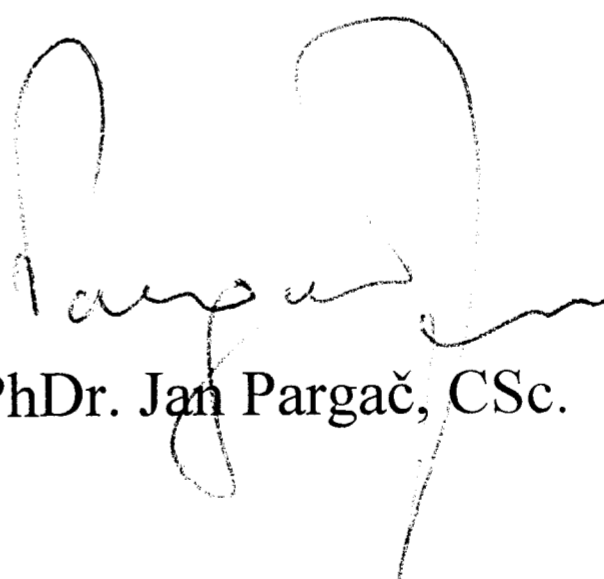
Autor si v předložené práci zvolil velmi nesnadný úkol. V průběhu výzkumu se dopracoval k ekologickému aspektu studia, to je velmi chvályhodné. Dokonce množství literatury k tomuto tématu prostudoval, avšak zdá se, že k plnému zvládnutí této problematiky ještě třeba urazit kus cesty.

Práce shrnuje nepochybně obrovské množství etnografických dat získaných z literatury a také autorových vlastních poznatků a zážitků. Nicméně zdá se, že je informacemi až přetížena, že chybí koncepční jasnost a systematičnost. Také v úvodu není pregnantně vymezen předmět práce, je sice stanoven, ale jen velmi obecně a neurčitě. Stejně tak mnohé termíny, s nimiž se operuje, jsou jen velmi stručně objasněny nebo jejich přiblížení čteme jen mezi řádky. (Např. pracuje se systémem Globio. Bylo by velmi patřičné, kdyby byl tento systém hlouběji rozebrán, případně srovnán se systémy jinými, ukázány přednosti, nedostatky možnosti). Obecnější shrnutí postrádáme jak za nejdůležitějšími kapitolami tak nakonec i v závěru práce. Onen akcentovaný ekologický aspekt spočívá spíše v mapování jevů než-li v řešení vztahu kultura-příroda. Ovšem i tento přístup, byť dílčí, je třeba považovat za krok vpřed, umožňuje přesnější prostorové vymezení jevů a jejich vzájemné vztahy.

Technická a gramatická stránka práce má některé drobné závady (překlepy, gramatické chyby), které však nepovažujeme za příliš významné. Fotografická dokumentace až na několik snímků chybí.

Přes uvedené slabší stránky práce se domnívám, že v základech splňuje požadavky kladené na doktorskou práci a lze ji doporučit k obhájení.

Praha, 31. května 2007

PhDr. Jan Pargač, CSc.